

Danica Lešek

Osnovna škola Donja Stubica

Toplička cesta 27, HR-49240 Donja Stubica

pelkodanica@gmail.com

POLOŽAJ KAJKAVSKIH IDIOMA U KURIKULU I NASTAVI HRVATSKOGA JEZIKA – POGLED IZ PRAKSE

*Ako bi kultura bila kuća,
onda bi jezik bio ključ do ulaznih vrata,
do svih prostorija u njoj
(Khaled Hosseini)*

Temom je ovoga priloga položaj kajkavskoga narječja u nastavi hrvatskoga jezika u osnovnim školama Republike Hrvatske. Najviše će govoriti o rezultatima analize kurikula iz 2019. godine kao najvažnijega školskog dokumenta, te čitanki za predmet Hrvatski jezik od prvoga do osmoga razreda. Analizirano je osamdesetak čitanki raznih izdavača, objavljenih od 2015. do 2024. godine, s ciljem da se pokaže u kojoj su mjeri u njih uključeni dijalektni sadržaji, prvenstveno kajkavski.

Nadalje, u članku se propituje stanje u praksi te su predstavljeni izazovi s kojima se susreću učitelji entuzijasti koji u školama na kajkavskom govornom području izvannastavnim aktivnostima nastoje popuniti "rupe" u kurikulu i, posljedično, u školskim materijalima. Predstaviti će se izvannastavne aktivnosti grupe *Mala Kajkaviana* koju već dvadeset i pet godina organiziraju učitelji u Osnovnoj školi Donja Stubica.

U posljednjem dijelu teksta ponuđeni su prijedlozi za obuhvatniju i vremenu prilagođeniju obradu dijalektnih književno-jezičnih tema unutar nastave hrvatskoga jezika. Pri tom pod sintagmom »hrvatski jezik« ne mislimo samo na hrvatski standardni jezik, nego na hrvatski jezik kao cjelinu sa svim vidovima hrvatske jezične raslojenosti, posebice one dijalektske. Takvim bi se pristupom naizgled povećao obujam sada već opsežnoga gradiva koje je ponajviše usmjereno na učenje standardnoga jezika, međutim, smatramo da se tom problemu može doskočiti izra-

dom drugačijega tipa kurikula i udžbenika. Stoga će se na samom kraju ovoga priloga predstaviti ideja o kurikulu koji bi otvarao mogućnost izrade takvih udžbenika hrvatskoga jezika koji bi u jednom svojem dijelu sadržavali regionalne književno-jezične nastavne jedinice – i kajkavske i čakavske i nestandardne štokavske. Time bi se omogućilo učiteljima da s obzirom na područje u kojem se nalazi škola u kojoj rade mogu crpiti materijale za obradu i popularizaciju lokalnih književno-jezičnih tema te da za to imaju formalnu podršku i poticaj. Cilj takve nastave hrvatskoga jezika ne bi bio samo usvajanje hrvatskoga standardnog jezika, što je važno, nego ujedno i poštivanje te što duže očuvanje mjesnih govora učenika.

1. Uvodno: vrtići, škole i mediji na braniku zavičajne jezične baštine

Uzmemo li u obzir činjenicu da je kajkavsko narječje dio hrvatske kulturne baštine, važno je kako se prema njemu odnosimo u obrazovanju. Trebamo mu dati ulogu u životu djece te ga uključiti u obrazovanje, učiniti ga pristupačnim i zanimljivim djeci i na taj način osvijestiti djecu o njegovoj vrijednosti (Turza-Bogdan–Virč–Črepinko 2016:63).

Briga o njegovanju kajkavskoga narječja trebala bi započeti već u vrtiću kako bi djeca uspjela sačuvati govor koji su donijela iz roditeljske kuće. Kao primjer navodimo **skupinu Kockice** iz Dječjega vrtića »Zvončić« u Nedelišću. Odgojiteljice **Sandra Slana i Sanja Kovačić** tijekom pedagoške godine 2017./2018. provodile su s djecom projekt *Međimurski rječnik* sa željom da se kod uključene djece razvije ljubav prema međimurskom govoru i da se tradicionalni govor i dalje prenosi na mlađe naraštaje te na taj način spasi od zaborava. U projekt su se aktivno uključila djeca, roditelji i članovi šire obitelji skupljanjem međimurskih izričaja i pojmova. Zbog velikog interesa javila se ideja da se rezultati prikažu kroz *Međimursku slovaricu* u kojoj se svako dijete iz skupine predstavi svojim radom. Dio izričaja i pojmova koje su djeca zapisala i nacrtala nalazi se na kraju *Slovarice*.¹ Poznato mi je da se kajkavica neguje i u Dječjem vrtiću Gustav Krklec u Krapini u sklopu projekta *Zakaj kaj* koji se provodi u skupini Radoznalci. Slična situacija je i u Dječjem vrtiću Jesenje u blizini Krapine. Tim projektima odgojiteljice kroz razne aktivnosti s djecom obogaćuju primaran odgojno-obrazovni program elementima zavičajnoga govora i njegovanjem kulturne baštine Zagorja. To su samo neki primjeri, a vjerujem da ih ima još.

¹ <https://nedelist.hr/djeca-iz-dv-zvoncic-izdala-medimursku-slovaricu/> (Pristupljeno 5. II. 2023.).

Njegovanje kajkavštine trebalo bi se nastaviti u osnovnoj školi, sustavnim obrazovanjem na jezičnom području i poticanjem na usmeno i pismeno izražavanje te kreativan izričaj na zavičajnom govoru. Činjenica je da u mnogim školama rade učitelji koji ulažu napore radi zaštite naše jezične baštine. Način na koji to čine ovisi o entuzijazmu pojedinca i dopire do maloga broja učenika. Većinom se ti programi provode unutar malih skupina učenika u okviru izvannastavnih aktivnosti. To su slobodne aktivnosti na kojima učenici ne sudjeluju redovito. Međutim, najveći problem je sve manja međugeneracijska interakcija kod kuće. Rijetka su djeca koja imaju redovit kontakt s djedovima i bakama, a mladi roditelji ni sami više ne govore kajkavski. Zbog zaposlenosti sve manje vremena provode sa svojom djecom koja su sve više pod utjecajima sadržaja koje uglavnom pronalaze na internetu. Posljedica svega toga je da se iz generacije u generaciju sve manje razumije i koristi »domaća rieč«.

Godine 2019. u jeku donošenja novoga kurikula za OŠ udružile su se tri udruge koje se bave narječjima: Kajkaviana, Šokačko sijelo i Čakavski sabor. Uputile su dopis nadležnom Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta u kojem su tražile da se u kurikule uvrsti više dijalektnih sadržaja i više književnih i neknjiževnih tekstova na dijalektima. Kao što ćete vidjeti u nastavku ovoga teksta, toj zamolbi nije udovoljeno.

Mišljenja sam da bi veliku ulogu u popularizaciji zavičajnih govora mogli odigrati lokalni mediji: časopisi, lokalne radiopostaje, televizija pa sve do internetskih portala i društvenih mreža. Važan segment su i glazbena ostvarenja, filmovi ili televizijske serije. Nadajmo se da će se na tom području nešto promijeniti nakon što smo svjedočili velikom uspjehu filмова *Nosila je rubac črleni* i *Marginalci*. Iako se piše puno poezije na kajkavici, izgleda da je sve manje proznih književnih djela na kajkavskom narječju, a rijetke su i kajkavske dijaloške dionice. Kao svijetli primjer valja navesti Kristiana Novaka koji je u svojim djelima dopustio junacima da progovore jezikom koji im je najbliži i kojim bi oni, da su ljudi od krvi i mesa, zaista i govorili. Zato njegovi likovi nisu "papirnati" nego živi, da parafraziramo Ivicu iz crtića poznatoga starijim naraštajima: »Kog napišem bude živ«. Marko Gregur je čak cijeli roman *Kak je zgorel presvetli Trombetassicz* napisao koprivničkom kajkavicom. Što se tiče dječje literature, ističemo neke autorice koje koriste kajkavicu u svojim dječjim romanima, a to su prije svega Nena Lončar i Nada Mihaljević. Molim da mi ne zamjere oni koji također pišu kajkavicom, a u ovom ih primjeru nisam spomenula.

Kod mnogih vrlo gorljivih zaljubljenika u kajkavsko narječje može se čuti geslo »Kajkavski u škole!«, no rijetko se od njih mogu čuti i konkretnija objašnjenja što točno pod tim podrazumijevaju, a još rjeđe konkretni prijedlozi razrade metodologije takve nastave i sagledavanje problema. Kad se navedeno geslo još poveže s donkihotskim sanjarenjima o »standardizaciji kajkavskog jezika«, od takvih kajofilskih nedefiniranih, nerealnih i štetnih inicijativa i parola više je štete nego koristi (Blažeka 2008:272).

Svako malo pojavi se ideja o školskom predmetu »Kajkavsko narječje ili kajkavski jezik«, ali je razvidno da predlagачima nije jasno kako škola funkcionira i da nije jednostavno novi predmet uvrstiti u satnicu.

U očuvanju zavičajnih govora važnu ulogu trebale bi odigrati škole, ali ne ovako kako to sada čine, uglavnom samo u okviru izvannastavnih aktivnosti jer je to svojevrsna getoizacija zavičajnoga govora, zatvaranje u male grupe odabranih učenika, daleko od svakodnevnoga školskog kurikula. Analizirajući novi kurikulum hrvatskog jezika i književnosti za osnovnu školu, došla sam do zaključka da se zanemaruje dijalektalno bogatstvo našeg jezika.

U nastavku su doneseni isječci iz kurikula hrvatskoga jezika za osnovne škole koji se odnose na dijalekte:

1. razred: učenik prepoznaje razliku između govorenja mjesnim govorom i standardnim hrvatskim jezikom; čita/sluša tekstove na mjesnome govoru i standardnome hrvatskom jeziku; razlikuje riječi mjesnoga/zavičajnog i standardnoga hrvatskog jezika; izražava se na mjesnome govoru i standardnome hrvatskom jeziku.

2. razred: učenik uspoređuje riječi mjesnoga govora i standardnoga hrvatskog jezika – zamjenjuje riječ mjesnoga govora s riječju na standardnome hrvatskom jeziku; sluša i govori tekstove na mjesnome i zavičajnome govoru prikladne učeničkomu iskustvu, jezičnomu razvoju i interesima; čita i piše tekstove na mjesnome i zavičajnome govoru u skladu sa svojim interesima, potrebama i iskustvom.

3. razred: učenik uočava uvjetovanost uporabe zavičajnoga govora ili standardnoga hrvatskog jezika komunikacijskom situacijom; istražuje u mjesnim knjižnicama i zavičajnim muzejima tekstove vezane uz jezični identitet i baštinu; služi se normativnim priručnicima prilagođenim jezičnomu razvoju učenika; prepoznaje povijesne jezične dokumente i spomenike kao kulturnu baštinu mjesta/zavičaja; prepoznaje razliku između zavičajnoga govora i standardnoga hrvatskog jezika te uočava važnost učenja hrvatskoga standardnog jezika; bilježi riječi i sintagme zavičajnoga jezika.

4. razred: učenik se služi standardnim hrvatskim jezikom u javnoj komunikaciji u skladu s usvojenim jezičnim pravilima; razlikuje zavičajni govor i standardni hrvatski jezik navodeći ogledne i česte primjere; uočava važnosti zavičajnoga jezika i prepoznaje njegovu komunikacijsku ulogu na pojedinome prostoru (raznolikost hrvatskih govora, jezične zajednice u Hrvatskoj i izvan granica Republike Hrvatske); čita i sluša tekstove na kajkavskome, čakavskom i štokavskom narječju; samostalno se izražava zavičajnim govorom i razlikuje zavičajni govor i hrvatski standardni jezik te uočava važnost učenja hrvatskoga standardnog jezika i pozitivnoga odnosa prema zavičajnome govoru.

5. razred: učenik prepoznaje i izdvaja riječi zavičajnoga govora i narječja, razgovornoga jezika te ih zamjenjuje riječima standardnoga hrvatskog jezika; razlikuje vlastiti zavičajni govor i narječje od drugih govora i narječja.

6. razred: učenik prepoznaje hrvatska narječja i govore; upoznaje se s pojmovima trojezičnosti (staroslavenski, starohrvatski i latinski) i tropismenosti (glagoljica, hrvatska cirilica/bosančica, latinica) kroz hrvatsku povijest; upoznaje se sa spomenicima hrvatske srednjovjekovne pismenosti.²

U navedenim pasusima izostaje upućivanje na kajkavsku i uopće dijalektnu dječju književnost, što bi također doprinijelo približavanju dijalektnoga izraza mlađim naraštajima, posebice ako uzmemo u obzir da u novije vrijeme učenici uglavnom ne govore zavičajnim govorom ni kad kreću u školu, a svake je godine situacija sve gora. Na temelju vlastita iskustva rada s djecom smatram da bi se nešto postiglo ako bi se, primjerice, u svakom razredu osnovne škole jedan sat mjesečno posvetio samo onom dijalektu/narječju koji se na određenom području govori (kajkavski u kajkavskim krajevima, štokavski u štokavskim, čakavski u čakavskim) i to tako da se uči jezik, čita dijalektalna književnost, govori i piše na dijalektima, ohrabruje učenike i osvještuje važnost očuvanja tih divnih idioma koji obogaćuju standardni hrvatski jezik. Tomu bi trebali biti prilagođeni i udžbenici i popisi lektire. Zbog toga predlažemo u konačnici regionalan model – uz učenje standardnoga jezika, istovremeno obrađivanje tekstova na onom dijalektu kojim se govori na određenom području. Ta diferencijacija pomogla bi u tome da se izbjegne uniformiranost i konfekcijska jednakost programa u maloj zemlji u kojoj postoji tako velika jezična raznolikost.

² https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html.

2. Kajkavski tekstovi u čitankama za osnovne škole – analiza

Najvažniju ulogu u nastavi hrvatskog jezika i književnosti imaju čitanke kao izbori tekstova koje učenici čuju u školi, koje čuju čak i kad izbjegnu čitanje lektire. Jezik koji čuju u tim djelima ulazi u uho jer su to djela koja se obrađuju na satovima hrvatskoga jezika i književnosti i neki upečatljivi dijelovi pamte se cijeli život. Ima tu i stihova koji se uče napamet, iako ta metoda više nije aktualna. Čitanke su izuzetno važne pa smo se stoga odlučili za analizu čitanki namijenjenih osnovnim školama. Možda se ne bih uvijek složila s izborom tekstova, ali moram priznati da su autori čitanki nastojali pronaći tekstove koji će biti zanimljivi djeci. U nastavku slijedi analiza zastupljenosti dijalektnih tekstova u odabranim čitankama, a rezultati će biti potkrijepljeni podacima za svaki razred posebno.

Velika je šteta što u čitankama za prvi razred osnovne škole, dakle u početnicama, gotovo uopće nema tekstova na dijalektima. Jedino što sam pronašla je brojalica *Mali črni pesek* u početnici izdavača Alfa d.d. za 2. polugodište.³ Ta se čitanka više ne upotrebljava, a u novoj čitanci koja je izašla 2024. uopće nema kajkavskih tekstova. To je u potpunoj suprotnosti s kurikulumom za 1. razred u kojem izričito piše da učenik čita/sluša tekstove na mjesnom govoru. Koje tekstove ako ih u početnicama nema? Radi se o učenicima koji su tek došli u školu i pretpostavljamo da bar neki od njih kod kuće govore zavičajnim govorom pa bi školski program trebao biti potpora tom znanju. Sastavljajući čitanki izdavača Ljevak d.o.o. pokazali su najveću bržnost za dijalekte tako da oni već u prvom razredu na samom početku čitanke stavljaju ove rečenice: *Lepi naš kaj, Ča su lipi naši škoji, Ika-vico, naša diko, što te je govorit lipo*. Time kao da žele najaviti svoju brigu za njegovanje različitih govora i dijalekata unutar hrvatskoga jezika, što se potvrđuje već na 13. i 14. stranici iste početnice.⁴

³ Težak, Gabelica, Marjanović, Škribulja Horvat (2019). *Škrinjica slova i riječi: 2. dio*. Zagreb: Alfa d.d., str. 135.

⁴ Bežen, Turk Sakač, Minarik, Vuglec. 2019. *Radost čitanja i pisanja: hrvatska početnica za 1. razred OŠ – 2. svezak*. Zagreb: Ljevak d.o.o., str. 5, 13–14.

RAZ.	ŠKOLSKA KNJIGA	ALFA d.d.	PROFIL KLETT	LJEVAK d.o.o.
1.	S. Ivić/M. Krmpotić: <i>Pčelica: početnica</i> (2021) Nema kajkavskih tekstova. *A. Španić J. Jurić T. Zokić/ B. Vladušić: <i>Svijet riječi 1</i> (2021) Nema kajkavskih tekstova.	D. Pavličević/V. Velički/ K. Aladrović Slovaček/ V. Domišljanović: <i>Čitam i pišem 1: hrvatska čitančica</i> Nema kajkavskih tekstova. D. Težak/M. Gabelica/ V. Marjanović/ A. Škribulja Horvat: <i>Škrinjica slova i riječi</i> (2020) <i>Mali črni pesek – brojalica</i> D. Pavličević-Franić/ V. Velički/K. Aladrović Slovaček/V. Domišljanović: <i>Čitam i pišem 1</i> (2024.) Nema kajkavskih tekstova.	Budinski/Diković/Ivančić/ Veronek Germadnik: <i>P kao početnica</i> – početnica za 1. raz. OŠ – 2. dio Nema kajkavskih tekstova. S. Veronek Germadnik/ M. Vekić/M. Križman Roškar: Nina i Tino 1: <i>Hrvatski jezik</i> : početnica za 1. raz. OŠ (2019) Nema kajkavskih tekstova. V. Budinski/M. Kolar Billege/ G. Ivančić/V. Mijić/N. Puh Malogorski: <i>Trag u priči 1</i> (2019) Nema kajkavskih tekstova.	Bežen/Turk Sakač/Minarik/ Vuglec: <i>Radost čitanja i pisanja</i> : hrvatska početnica za 1. raz. OŠ (2019) Različiti govori hrvatskoga jezika

Tablica 1. Zastupljenost kajkavskih tekstova u odabranim čitankama hrvatskoga jezika za 1. razred OŠ.

Još je gora situacija u starijim čitankama za drugi razred gdje uopće nismo našli tekstove na dijalektima. U novijim čitankama Školske knjige koje se koriste od šk. god. 2020./2021. za drugi razred našli smo po jedan kajkavski tekst: pjesmu Stjepana Jakševca *Kaj je gdo rekel* i pjesmu Sanje Sikirić *Ljeto ili zima* u poglavlju *Mjesni govor*.⁵ Autori izdavača Ljevak d.o.o. A. Bežen, M. Turk Sakač, G. Vuglec, G. Miota Plešnik u čitanku *Radost čitanja i pisanja* uvrstili su učenički rad *Kaj bi ja bez bregi*.

⁵ Ivić, Krmpotić. 2020. *Pčelica 2: radni udžbenik hrvatskog jezika u 2. raz. OŠ: 2. dio*. Zagreb: Školska knjiga, str. 38. Zokić, Vladušić, Špani, J. Jurić. 2020. *Svijet riječi 2: integrirani radni udžbenik hrvatskog jezika u 2. raz. OŠ: 2. dio*. Zagreb: Školska knjiga, str. 198.

RAZ.	ŠKOLSKA KNJIGA	ALFA d.d.	PROFIL KLETT	LJEVAK d.o.o.
2.	T. Zokić/B. Vladušić: <i>Slovo po slovo</i> 2 Nema kajkavskih tekstova. S. Ivčić/M. Krmpotić: <i>Pčelica</i> 2: radni udžbenik hrvatskog jezika u 2. raz. OŠ (2021) Stjepan Jakševac: <i>Kaj je gdo rek'el</i> T. Zokić/B. Vladušić/ A. Španić/J. Jurčić: <i>Svijet riječi</i> 2: integrirani radni udžbenik hrvatskog jezika u 2. raz. OŠ, 2. dio (2021) 2. dio: Mjesni govor: Sanja Sikirić: <i>Ljeto ili zima</i>	D. Težak/S. Polak/D. Cindrić: <i>Cerkut riječi</i>: čitanka i jezični udžbenik za 2. raz. OŠ Nema kajkavskih tekstova. D. Zalar/D. Dvornik/ F. Petruša: <i>Kuća svemoguća</i>: čitanka za 2. raz. OŠ Nema kajkavskih tekstova. T. Turza-Bogdan/S. Pospiš/ V. Velički: <i>Čitam i pišem</i> 2: radna čitanka iz hrvatskoga jezika za 2. raz. OŠ Nema kajkavskih tekstova. D. Težak/M. Gabelica/ V. Marjanović/A. Škribulja-Horvat: <i>Škrinica slova i riječi</i>: integrirani radni udžbenik iz hrvatskoga jezika za 2. raz. OŠ: 1. i 2. dio (2020) Nema kajkavskih tekstova. T. Turza-Bogdan/V. Velički/ S. Pospiš: <i>Čitam i pišem</i> 2 (2023.) Nema kajkavskih tekstova.	Marjanović/Škribulja/ Gabelica/Gredelj: <i>Hrvatski na dlanu</i> 2: čitanka i udžbenik hrvatskoga jezika za 2. raz. OŠ Nema kajkavskih tekstova. S. Veronek Germadnik/ M. Vekić/V. Pocedić/ M. Križman Roškar: <i>Nina i Tino</i> 2 (2020) Nema kajkavskih tekstova. V. Budinski/M. Kolar Billege/G. Ivanić/V. Mijić/ N. Puh Malogorski: <i>Trag u priči</i> 2 (2020) Nema kajkavskih tekstova.	A. Bežen/M. Turk Sakač/ G. Vuglec/G. Miot Plešnik: <i>Radost čitanja i pisanja</i>: hrvatska početnica za 2. raz. OŠ 2. dio (2019) Učenički rad: Kaj bi ja bez bregi

Tablica 2. Zastupljenost kajkavskih tekstova u odabranim čitankama hrvatskoga jezika za 2. razred osnovne škole.

U trećem razredu većina čitanki ima pokoji kajkavski tekst, a prednjači nova čitanka izdavača Ljevak d.o.o. koja nudi tri kajkavska teksta: Domjanićeve *Jabuke*, narodnu pjesmu *Meknite se vse gore* i učenički rad *Zakej mene si špotajo*.⁶ Što se tiče čitanki izdavača Profil Klett, moram priznati da me oduševilo što su se odlučili u novijim čitankama ponuditi kajkavske tekstove. Tako u čitanci *Trag u priči 3* autora Budinski/Kolar Billege/Ivančić/Mijić/Puh Malogorski pronalazimo tekst pod naslovom: *Zavičajni govori i standardni jezik*, pjesmu *Ivančica* Nevenke Puh Malogorski i *Beli most* Ivana Gorana Kovačića.

⁶ Bežen, Turk Sakač, Vuglec, Miota Plešnik. 2020. *Radost čitanja i pisanja 3: udžbenik za hrvatski jezik u 3. razred OŠ: 2. svezak*. Zagreb: Ljevak d.o.o. str. 48. i 49.

RAZ.	ŠKOLSKA KNJIGA	ALFA d.d.	PROFIL KLETT	LJEVAK d.o.o.
3.	Zokić/Vladušić: <i>Slovo po slovo</i> 3 Mladen Pokić: U mojem trnacu A. Španić/J. Jurić/T. Zokić/ B. Vladušić: <i>Svijet riječi</i> 3: integrirani radni udžbenik hrvatskog jezika u 3. raz. OŠ, 1. dio (2020) Božidar Prosenjak: <i>Saka tica</i> , Dragutin Domjanić: <i>Fala</i> S. Ivić/M. Krmpotić: <i>Zlatna vrata</i> 3: integrirani radni udžbenik hrvatskog jezika u 3. raz. OŠ (2021) Milan Crnković: <i>Živela</i> <i>Hrvatska</i>	D. Težak/S. Polak: <i>Carstvo riječi</i> : čitanka i jezični udžbenik za 3. raz. OŠ Milan Crnković: <i>Kak je lepa</i> <i>Hrvatska</i> D. Zalar/D. Dvornik/ F. Petruša: <i>Kuća igrajuća</i> : čitanka za 3. raz. OŠ <i>Žugice (guščiće)</i> D. Težak/M. Gabelica/ V. Marjanović/A. Škribulja- Horvat: <i>Škrinjica slova i riječi</i> 3: integrirani radni udžbenik hrvatskoga jezika za 3. raz. OŠ (2022) Pajo Kanižaj: <i>Mracliffe</i> , Nikola Pavić: <i>Fitiček</i> T. Turza-Bogdan/S. Pospis/V. Velički: <i>Čitam i pišem</i> 3: radna čitanka iz hrvatskoga jezika za 3. raz. OŠ (2024) Pajo Kanižaj: <i>Dravska ribica</i>	Budinski/Franjčec/Veronek Germadnik/Zelenika Šimić/ Lukas: <i>Od slova do slova</i> : čitanka za 3. raz. OŠ Nema kajkavskih tekstova. V. Marjanović/A. Škribulja/ R. Gređelj/M. Gabelica: <i>Hrvatski na dlanu</i> 3: čitanka i udžbenik hrvatskoga jezika za 3. raz. OŠ Nikola Pavić: <i>Fitiček</i> S. Veronek Germadnik/ M. Vekić/V. Povedić/ M. Križman Roškar: <i>Nina i Tino</i> 3, 2. dio (2020); Irena Kolar Vudrag: <i>Bedak</i> V. Budinski/M. Kolar Billeg/G. Ivančić/V. Mijić/ N. Puh Malogorski: <i>Trag u priči</i> 3, 2. dio (2020) Zavičajni govori i standardni jezik, Nevenka Puh Malogorski: <i>Ioančica</i> , Ivan Goran Kovačić: <i>Beli most</i>	A. Bežen/M. Turk Sakač/G. Vuglec/G. Miotla Plešnik: <i>Radost čitanja i pisanja</i> 3: udžbenik za hrvatski jezik u 3. raz. OŠ: 2. svezak (2029); <i>Meknite se vse gore</i> Učenički rad: <i>Zakej mene si</i> <i>špotajo</i> Dragutin Domjanić: <i>Jabuke</i>

Tablica 3. Zastupljenost kajkavskih tekstova u odabranim čitankama hrvatskoga jezika za 3. razred osnovne škole.

Nešto je bolja situacija u čitankama za četvrti razred gdje svi izdavači nude najmanje jedan kajkavski tekst. Tu nalazimo jednu kajkavsku pjesmu (*Pisanice*) već spomenutoga Mladena Pokića i poglavlje o književnom jeziku i zavičajnom govoru u kojem se pojavljuju tri kajkavska stiha Paje Kanižaja.⁷ Ta čitanka više nije u upotrebi. Novije čitanke izdavača ŠK nude više kajkavskih tekstova. Tako u čitanci *Zlatna vrata 4* nalazimo pjesme *Kaj i Kesni sneg* Dragutina Domjanića i *Međimorje* Ivice Jembriha. Čitanka *Svijet riječi 4* sadrži poglavlje o kajkavskom, čakavskom i štokavskom narječju i pjesme *Vu mojem trnacu* i *Pisanice* Mladena Pokića te *Žufku čuču*: ulomak iz scenarija serije *Gruntočani*.

Stara Alfina čitanka za 4. razred *Čarolija riječi* također sadrži poglavlje posvećeno književnom jeziku i zavičajnom govoru s pjesmicama *Kaj i Ča*, bez naznake o autoru. Osim toga u istoj čitanci ima sedam pjesmica na dijalektu među kojima su *Ftičeki* Nikole Pavića, *Novi škrlak* Stjepana Jakševca i *Se je Hrvatska* Milana Crnkovića.⁸ U alternativnoj Alfinoj čitanci *Kuća putujuća* nalazimo pjesme *Štel bi biti veter* Draška Jambrešića i *Crni maček* Marice Hasen. Međutim, te čitanke više nisu aktualne jer je 2023. izašla nova čitanka *Čitam i pišem 4* u kojoj je *Kad bi smeli* Mladena Kušeca i *Tičica i ja* Dragutina Domjanića. U čitanci za 4. razred izdavača Profil Klett nalazi se pjesma *Štel sem* Ivice Jembriha.⁹ U alternativnim se čitankama pojavljuje Kušecova *Zima*, Galovićev *Jesenski veter* i Kanižajeva *Stara nova Trešnjevka*. Međutim, te Profilove čitanke više nisu u upotrebi, a u novom izdanju *Nina i Tino 4* nalazim dva kajkavska teksta: *Šte znali?* Mladena Kušeca i Domjanićeve *Bele rože*.

⁷ Zokić/Vladušić. 2018. *Slovo po slovo 4: 2. polugodište*. Zagreb: Školska knjiga, str. 173.

⁸ Težak, Polak, Cindrić. 2019. *Čarolija riječi: čitanka i jezični udžbenik za 4. Razred OŠ*. Zagreb: Alfa d.d., str. 30–31; 91; 122; 140.

⁹ Budinski, Divković, Ivančić, Kolar Billege (2013). *Priča o jeziku 4: udžbenik hrvatskoga jezika za 4. razred OŠ*. Zagreb: Profil Klett, str. 72.

RAZ.	ŠKOLSKA KNJIGA	ALFA d.d.	PROFIL KLETT	LJEVAK d.o.o.
4.	Zokić/Vladušić: <i>Slavo po slovo</i> 4 Mladen Pokić: <i>Pisanice</i>, Pajo Kanižaj: <i>Kaj</i> S. Ivić/M. Krmpotić: <i>Zlatna vrata</i> 4; 1. dio (2021): Dragutin Domjanić: <i>Kaj</i>, Ivica Jembrih: <i>Medimorje</i> 2. dio (2021): Dragutin Domjanić: <i>Kesni sneg</i> T. Zokić/B. Vladušić/A. Španić/I. Jurić: <i>Svijet riječi</i> 4 (2021): 1. dio: Mladen Pokić: <i>Vu mojem trnacu</i> 2. dio: <i>Žufla čuća</i>: ulomak iz scenarija serije <i>Gruntočani</i>, Mladen Pokić: <i>Pisanice</i> Hrvatski standardni jezik: kajkavsko, čakavsko i štokavsko narječje	D. Težak/S. Polak/D. Cindrić: <i>Čarolija riječi</i>: čitanka i jezični udžbenik za 4. raz. OŠ Nikola Pavić: <i>Ftiček</i>, Stjepan Jakševac: <i>Novi škrak</i>, Milan Crmković: <i>Se je Hrvatska</i> D. Zalar/D. Dvornik/ F. Petruša: <i>Kuća putujuća</i>: čitanka za 4. raz. OŠ: Draško Jambrešić: <i>Štel bi biti veter</i>, Marica Hasen: <i>Crni maček</i> D. Težak/M. Gabelica/ V. Marjanović/A. Škribulja Horvat: <i>Škrinjica slova i riječi</i> 4 (2022): Zavičajni govor Učenik Patrik Horvat: <i>Kaj je to vrijeme</i>, Ivica Jembrih: <i>Odlazak</i> (kajkavski dijalozi) T. Turza-Bogdan/S. Pospis: <i>Čitam i pišem</i> 4 (2023): Mladen Kušec: <i>Kad bi smeli</i>, Dragutin Domjanić: <i>Tičica i ja</i> Tri kajkavske poslovice	Budinski/Divković/Ivančić/ Kolar Billeg: <i>Priča o jeziku</i> 4 Ivica Jembrih: <i>Štel sem</i> V. Marjanović/A. Škribulja/R. Gređelj/M. Gabelica: <i>Hrvatski na dlanu</i> 4: čitanka i udžbenik hrvatskoga jezika za 4. raz. OŠ: Mladen Kušec: <i>Zima</i>, Fran Galović: <i>Jesenski veter</i> V. Budinski/K. Franjčec/ S. Veronek germadnik/ M. Zelenika Šimić/ I. Lukas: <i>Od slova do slova</i> 4: čitanka za 4. raz. OŠ: Pajo Kanižaj: <i>Stara nova Trešnjevka</i> S. Veronek Germadnik/ M. Vekić/V. Povedić/ M. Križman Roškar: <i>Nina i Tino</i> 4, 1. dio (2021): Mladen Kušec: <i>Ste znali?</i> V. Budinski/M. Kolar Billeg/G. Ivančić/V. Mijić/N. Puh Malogorski: <i>Trag u priči</i> 4, 1. dio (2021): Dragutin Domjanić: <i>Božić</i>	A. Bežen/M. Turk Sakač/ G. Vuglec/G. Miota Plešnik: <i>Radosť čitanja i pisanja</i> 4; 1. svezak (2019): Fran Galović: <i>Lastavice</i> (dio pjesme) Dragutin Domjanić: <i>Tičica i ja</i> Dubravko Ivančan: <i>Podravina ravna</i> Ivan Goran Kovačić: <i>Beli most</i>

Tablica 4. Zastupljenost kajkavskih tekstova u odabranim čitankama hrvatskoga jezika za 4. razred osnovne škole.

Velike promjene u odnosu na četvrti razred nema ni u petom razredu osnovne škole. Što se tiče izdanja Školske knjige, u starijoj verziji *Snaga riječi 5* nalazim *Moju Podravinu* Miroslava Dolenca Dravskog i *Višnje* Frana Galovića,¹⁰ dok u posve novoj čitanci rađenoj prema novom kurikulumu nalazim samo *Kipec* Nikole Pavića i to u dijelu koji je posvećen dijalektalnoj književnosti.¹¹ Slična je situacija i u Alfinoj čitanci *Hrvatska riječ 5* gdje dosta kajkavskih izraza nalazimo u Krležinom tekstu *Djetinjstvo s bakom*, a pojavljuje se i Domjanićeva pjesma *Božić*.¹² U Profilovoj čitanci za peti razred nalazim samo Milčecov tekst iz *Zvižduka s Bukovca* gdje se pojavljuju kajkavski pojmovi i pjesmica *Knjiga Ljubice Duić*.¹³ U čitanci za peti razred izdavača Ljevak d.o.o. potvrđuje se njihovo opredjeljenje za dijalekte jer tu nalazim pjesmu *Noć Marije Novak, Kaj Dragutina Domjanića*, a obrađuje se dijalektalno pjesništvo i posebno kajkavsko pjesništvo.¹⁴

¹⁰ Šojat. 2019. *Snaga riječi 5*. Zagreb: Školska knjiga, str. 62. i 63.

¹¹ Levak, Močibob, Sandalić, Petto, Budja. 2019. *Hrvatski bez granica 5: integrirani udžbenik hrvatskoga jezika i književnosti za 5. razred OŠ*. Zagreb: Školska knjiga, str. 50.

¹² Bežen, Vešligaj, Dilica, Randić Đorđević. 2019. *Hrvatska riječ 5: čitanka iz hrvatskoga jezika za 5. razred OŠ*. Zagreb: Alfa d.d.; str. 68–69; 84.

¹³ Levak, Močibob, Sandalić, Skopjak Barić. 2014. *Ljubičasta čitanka: čitanka za 5. razred OŠ digitalno izdanje*. Zagreb: Profil Klett, str. 34–35, 84.

¹⁴ Jukić, Kovač, Kraševac, Težak, Tunuković, Valec-Rebić. 2019. *Hrvatska čitanka 5: za 5. razred OŠ*. Zagreb: Ljevak d.o.o., str. 60., 62., 159.

RAZ.	ŠKOLSKA KNJIGA	ALFA d.d.	PROFIL KLETT	LJEVAK d.o.o.
5.	A. Šojat: <i>Snaga riječi</i> 5 (2019): Miroslav Dolenec Dravski: <i>Moja Podravina</i> , Fran Galović: <i>Višnje</i> J. Levak/ I. Močibob/ J. Sandelić/ I. Petto/K. Budja: <i>Hrvatski bez granica</i> 5: integrirani udžbenik hrvatskoga jezika i književnosti za 5. raz. OŠ (2019): Nikola Pavić: <i>Kipec</i>	A. Bežen/ L. Vešligaj/ K. Dilica/I. Randić Đorđević: <i>Hrvatska riječ</i> 5: čitanka iz hrvatskog jezika za 5. raz. OŠ (2019): Dragutin Domjanić: <i>Božić</i>	Levak/Močibob/ Sandalić/Skopjak Barić: <i>Ljubičasta čitanka</i> : čitanka za 5. raz. OŠ: Ljubica Duić: <i>Knjiga</i> D. Greblički-Miculinić/ D. Grbaš Jakšić/ K. Matošević: <i>Petica</i> (2019): Dragutin Domjanić: <i>Tičica i ja</i>	Jukić/Kovač/ Kraševac/Težak/ Tunuković/Valec-Rebić: <i>Hrvatska čitanka</i> 5 (2019): Marija Novak: <i>Noć</i> , Dragutin Domjanić: <i>Kaj</i> , Kajkavsko pjesništvo

Tablica 5. Zastupljenost kajkavskih tekstova u odabranim čitankama hrvatskoga jezika za 5. razred OŠ.

Najviše dijalektalnih tekstova ima u čitankama za šesti razred i to s razlogom, ali u novim ih čitankama ima manje nego u starijima. Smatram pohvalnim što su se autori čitanke izdavača Ljevak odlučili pored Kovačičeva *Malog pota* ponuditi i vrlo simpatičan igrokaz Ivana Ernoića *Mamičina jedinica*.¹⁵ No, u staroj čitanci izdavača Ljevak d.o.o. pojavljuje se čak pet kajkavskih pjesama: Miroslav Dolenec Dravski: *Ivanjska iskrica*, Ivan Goran Kovačić: *Mali pot*, Ivica Jembrih: *Bregi*, Miroslav Krleža: *Stric-vujc* i Ivan Golub: *Badnjak*.¹⁶ Naime, u šestom razredu obrađuju se narodna književnost, zavičajni jezik i književnost nastala na zavičajnom jeziku pa tako u čitanci *Snaga riječi* 6 ima i poglavlje *Lepa domaća reč*. Osim toga u toj čitanci nalaze se čak tri kajkavska teksta: *Starinske šege* Miroslava Dolenca Dravskog, *Kaj* Dragutina Domjanića i *Učiteljica* Blanke Dovjak Matković,¹⁷ međutim ni ta čitanka više nije u upotrebi. Kad kažem čak tri teksta ne mi-

¹⁵ Jukić, Kovač, Kraševac, Težak, Tunuković, Valec-Rebić. 2020. *Hrvatska čitanka 6: za 6. razred OŠ*. Zagreb: Ljevak d.o.o. str. 169. i 216.

¹⁶ Jambrec, Bežen. 2014. *Hrvatska čitanka 6: za 6. razred OŠ*. Zagreb: Ljevak d.o.o., str. 56., 64., 66., 70. i 121.

¹⁷ Šojat. 2019. *Snaga riječi* 6. Zagreb: Školska knjiga, str. 76., 80., 84.

slim da je to puno, nije čak ni dovoljno, ali je više u odnosu na prethodne čitanke. Alfina čitanka *Zvijezda jutarnja 6* ima priličan broj djela iz područja dijalektalne književnosti, ali su se tu našla samo dva iz kajkavskoga područja: *Mali pot* Ivana Gorana Kovačića i *Kipeć* Nikole Pavića.¹⁸

RAZ.	ŠKOLSKA KNJIGA	ALFA d.d.	PROFIL KLETT	LJEVAK d.o.o.
6.	A. Šojat: <i>Snaga riječi 6</i> (2020): Miroslav Dolenec Dravski: <i>Starinske šege</i> , Dragutin Domjanić: <i>Kaj</i> , Blanka Dovjak Matković: <i>Učiteljica</i> J. Levak/ I. Močibob/ J. Sandalić/ I. Petto/K. Budja: <i>Hrvatski bez granica 6: integrirani udžbenik hrvatskog jezika u 6. raz. OŠ</i> (2020): <i>Klinčec stoji pod oblokom</i> , Ivan Goran Kovačić: <i>Beli most</i>	N. Babić/D. Golem: <i>Zvijezda jutarnja 6: čitanka iz hrvatskoga jezika za 6. raz. OŠ</i> : Ivan Goran Kovačić: <i>Mali pot</i> , Nikola Pavić: <i>Kipeć</i> A. Katić/ L. Vešligaj/ K. Dilica/ D. Mirt: <i>Hrvatska riječ 6: čitanka iz hrvatskoga jezika za 6. raz. OŠ</i> (2020): <i>Zeleni Juraj</i>	Levak/Močibob/ Sandalić/Skopjak Barić: <i>Zelena čitanka: čitanka za 6. raz. OŠ</i> : Ivan Goran Kovačić: <i>Mali pot</i> D. Greblički-Miculinić/ K. Matošević/ L. Sykora-Nagy/ D. Tavas: <i>Šestica</i> (2020): Ivan Goran Kovačić: <i>Beli most</i> , Dragutin Domjanić: <i>Kaj ne?!</i>	Jambrec/Bežen: <i>Hrvatska čitanka 6: za 6. raz. OŠ</i> : Miroslav Dolenec Dravski: <i>Ivanjska iskrica</i> , Ivan Goran Kovačić: <i>Mali pot</i> , Ivica Jembrih: <i>Bregi</i> , Miroslav Krleža: <i>Stric-vujc</i> , Ivan Golub: <i>Badnjak</i> M. Jukić/ S. Kovač/ I. Kraševac/ D. Težak/ M. Tunuković/ M. Valec-Rebić: <i>Hrvatska čitanka 6</i> (2019): Ivan Goran Kovačić: <i>Mali pot</i> , Ivan Ernoić: <i>Mamičina jedinica</i> (igrokaz)

Tablica 6. Zastupljenost kajkavskih tekstova u odabranim čitankama hrvatskoga jezika za 6. razred osnovne škole.

Broj priloga na kajkavskom u sedmom se razredu smanjuje tako da se u čitanci *Snaga riječi 7* nalazi samo jedna kajkavska pjesma: pjesma *Fala Dragutina Domjanića* i ulomak iz *Dnevnika malog Perice Vjekoslava Majera* u kojem, naravno, ima dijaloga zagrebačke kajkavštine.¹⁹ Slična je situacija i u *Zvijezdi jutarnjoj 7* u kojoj imamo *Vrbe Vinka Kosa* i *Pahuljice padaju* Dragutina Domjanića, ali se tu pojavljuje i scenarij za *Most na rijeci Kaj Hrvo-*

¹⁸ Babić, Golem. 2019. *Zvijezda jutarnja 6: čitanka iz hrvatskoga jezika za 6. razred OŠ*. Zagreb: Alfa d.d., str. 23. i 57.

¹⁹ Šojat. 2017. *Snaga riječi 7*. Zagreb: Školska knjiga, str. 16. i 62.

ja Hitreca i Milivoja Puhlovskog sa zanimljivim kajkavskim dijalozima.²⁰ U staroj čitanci za sedmi razred izdavača Profil Klett imamo Domjanićevu pjesmu *Tičica i ja*,²¹ a u novoj *Sedmici* se pojavljuje Gajev tekst *Horvatom szloga* i pjesma *Ljubav* Vinka Kosa. Što se tiče čitanki za 7. razred, nema velikih promjena u novim izdanjima, osim pozitivne promjene ponovno kod izdavača Ljevak d.o.o. u čijoj se čitanci pored Domjanićeve pjesme *Senjal sem* i Galovićevih *Lastavica* pojavljuje i radijska drama Nade Mihaljević *Bicikl s jednim kotačem* u kojoj učenici mogu čuti kako kajkavski govore dva lika.²² Ne trebamo ni spominjati koliko nedostaju upravo djela na kajkavskom u multimedijском izdanju. Stara čitanka za sedmi razred istog izdavača donosi nam sveprisutnu Galovićevu pjesmu *Crn-bel* i ulomak iz knjige snimanja *Tko pjeva, zlo ne misli* Kreše Golika gdje Mina i tata govore kajkavski.²³

²⁰ Babić, Golem. 2019. *Zvijezda jutarnja 7: čitanka iz hrvatskog jezika za 7. razred OŠ*. Zagreb: Alfa d.d., str. 46. i 95.

²¹ Levak, Močibob, Sandalić, Skopjak Barić. 2014. *Modra čitanka: čitanka za 7. razred OŠ*. Zagreb: Profil Klett, str. 40.

²² Jukić, Kovač, Kraševac, Težak, Tunuković, Valec-Rebić. 2020. *Hrvatska čitanka 7*. Zagreb: Ljevak d.o.o., str. 74., 80. i 196.

²³ Jambrec, Bežen. 2014. *Hrvatska čitanka 7: za 7. razred OŠ*. Zagreb: Ljevak d.o.o., str. 121. i 226.

RAZ.	ŠKOLSKA KNJIGA	ALFA d.d.	PROFIL KLETT	LJEVAK d.o.o.
7.	A. Šojat: <i>Snaga riječi 7:</i> Dragutin Domjanić: <i>Fala</i> A. Šojat: <i>Snaga riječi 7</i> (novo izdanje iz 2020.): Dragutin Domjanić: <i>Bele rože</i> J. Levak/ I. Močibob/ J. Sandalić/ I. Petto/K. Budja: <i>Hrvatski bez granica 7: integrirani udžbenik hrvatskog jezika u 7. raz. OŠ</i> (2020): Fran Galović: <i>Lastavice</i>	N. Babić/ D. Golem: <i>Zvijezda jutarnja 7: čitanka iz hrvatskog jezika za 7. raz. OŠ</i> : Vinko Kos: <i>Vrbe, Dragutin Domjanić: Pahuljice padaju</i> A. Katić/D. Mirt/ L. Vešligaj: <i>Hrvatska riječ 7: čitanka iz hrvatskog jezika za 7. raz. OŠ</i> (2020): Božica Jelušić: <i>Nažgi svetlo na ganku</i>	Levak/Močibob/ Sandalić/Skopjak Barić: <i>Modra čitanka: čitanka za 7. raz. OŠ</i> Dragutin Domjanić: <i>Tičica i ja</i> D. Greblički-Miculinić/ K. Matošević/ L. Sykora-Nagy/ D. Tavas: <i>Sedmica</i> (2020): Ljudevit Gaj: <i>Horvatom szloga,</i> Vinko Kos: <i>Ljubav</i>	Jambrec/Bežen: <i>Hrvatska čitanka 7</i> (2019): Fran Galović: <i>Crn-bel</i> M. Jukić/ S. Kovač/ I. Kraševac/ D. Težak/ M. Tunuković/ M. Valec-Rebić: <i>Hrvatska čitanka 7</i> (2019): Nada Mihaljević: <i>Bicikl s jednim kotačem</i> (radijska drama) Dragutin Domjanić: <i>Senjal sem</i> , Fran Galović: <i>Lastavice</i>

Tablica 7. Zastupljenost kajkavskih tekstova u odabranim čitankama hrvatskoga jezika za 7. razred osnovne škole.

U osmom se razredu u čitanci *Snaga riječi 8* broj tekstova na kajkavskom ponovno smanjuje jer se u njoj nalazi samo pripovijetka *Na Badnjak* Ksavera Šandora Gjalskog u kojoj Batorić govori kajkavski.²⁴ U novoj čitanci izdavača ŠK ipak se pojavljuje Krležina balada *Ni med cvetjem ni pravice*. Malo je bolja situacija u *Zvijezdi jutarnjoj 8* gdje se nalazi Domjanićev *Kaj*, dijelovi iz Hitrecovih *Smogovaca* sa zagrebačkim kajkavskim dionicama, a tu je i fenomenalan tekst Patricka Suskinda *Kontrabas* u kojem se prevoditelj malo poigrao kajkavskim. Pojavljuju se i stariji kajkavski pisci kao što je Juraj Habdelić s dijelovima iz *Zrcala marijanskog* i Tituš Brezovački s ulomcima iz *Matijaša grabancijaša dijaka*.²⁵ U staroj Profillovoj čitanci za osmi razred uz ulomak iz Kolarove *Breze* s kajkavskim dijalozima pojavljuje se i Domjanićev *Kesni sneg* i Krležina poznata *Ni med cvetjem ni pravice*,²⁶ a u novoj *Osmici* uopće nema kajkavskih tekstova. Ali nije me ra-

²⁴ Šojat. 2019. *Snaga riječi 8*. Zagreb: Školska knjiga, str. 128.

²⁵ Babić, Golem. 2019. *Zvijezda jutarnja 8: čitanka iz hrvatskog jezika za 8. razred OŠ*. Zagreb: Alfa d.d., str. 94–96, 102., 130–131., 155., 168.

²⁶ Levak, Močibob, Sandalić, Skopjak Barić. 2014. *Narančasta čitanka: čitanka za 8.*

zočarala ni stara čitanka za osmi razred izdavača Ljevak d.o.o. gdje su Galovićeve *Lastavice* i Domjanićeve *Bele rože*. Konačno sam tu pronašla jednu kajkavsku pjesmu Božice Jelušić (*Mesečina*), a tu je i ulomak iz Krležine *Bitke kod Bistrice Lesne* gdje domobran Lovrek govori kajkavski: »Za pet ran Kristušovih!«²⁷ U njihovoj novoj čitanci za osmi razred nažalost više nema tih djela, već samo tekst Jasminke Tihi Stepanić *Ne trebam ništa* s nekoliko kajkavizama i Domjanićeve *Bele rože*.

RAZ.	ŠKOLSKA KNJIGA	ALFA d.d.	PROFIL KLETT	LJEVAK d.o.o.
8.	A. Šojat: <i>Snaga riječi</i> 8 (2021): Nema kajkavskih tekstova. J. Levak/ J. Sandalić/ I. Petto/K. Budja: <i>Hrvatski bez granica</i> 8 (2021): Miroslav Krleža: <i>Ni med cvetjem ni pravice</i>	N. Babić/D. Golem: <i>Zvijezda jutarnja</i> 8: čitanka iz hrvatskog jezika za 8. raz. OŠ: Dragutin Domjanić: <i>Kaj</i> , Juraj Habdelić: <i>Zrcalo Marijansko</i> Tituš Brezovački: <i>Matijaš grabančijaš dijak</i> A. Katić/D. Mirt/L. Vešligaj: <i>Hrvatska riječ</i> 8 (2021): Fran Galović: <i>Lastavice</i> , Dragutin Domjanić: <i>Vuzem</i>	Levak/Močibob/Sandalić/Skopjak Barić: <i>Narančasta čitanka</i> : čitanka za 8. raz. OŠ: Dragutin Domjanić: <i>Kesni sneg</i> , Miroslav Krleža: <i>Ni med cvetjem ni pravice</i> D. Greblički-Miculinić/ K. Matošević/ L. Sykora-Nagy/ D. Tavas: <i>Osmica</i> (2021): Nema kajkavskih tekstova.	Bežen/Jambrec: <i>Hrvatska čitanka</i> 8: Fran Galović: <i>Lastavice</i> , Dragutin Domjanić: <i>Bele rože</i> , Božica Jelušić: <i>Mesečina</i> M. Jukić/ S. Kovač/ I. Kraševac/ D. Težak/ M. Tunuković/ M. Valec-Rebić: <i>Hrvatska čitanka</i> 8 (2019): Jasminka Tihi Stepanić: <i>Ne trebam ništa</i> (nekoliko kajk. Izraza), Dragutin Domjanić: <i>Bele rože</i>

Tablica 8. Zastupljenost kajkavskih tekstova u odabranim čitankama hrvatskoga jezika za 8. razred osnovne škole.

Čitanke za osnovnu školu (pre)brzo se mijenjaju, ali odnos prema dijalektima i pripadajućoj književnosti ne mijenja se bitno. Jedino se uočava da neki sastavljači udžbenika i izdavači imaju više sklonosti za jezičnu zavičajnost, a drugi manje. A svi skupa premalo da bi se situacija značajnije poboljšala. Već letimičnim pogledom vidi se da nema neke strategije jer su kurikuli i čitanke u neskladu. Dok se, primjerice, u kurikulu za prvi i drugi razred traži rad na tekstovima na dijalektu, tih tekstova u čitanka-

razred OŠ. Zagreb: Profil Klett, str. 150.

²⁷ Bežen, Jambrec. 2014. *Hrvatska čitanka 8: za 8. razred OŠ*. Zagreb: Ljevak d.o.o., str. 23., 26., 29. i 130–132.

ma gotovo da i nema. I u ostalim se razredima u čitankama različitih izdavača mogu naći najviše tri cjelovita teksta na kajkavskom narječju, uglavnom pjesmica. Začuduje što u proznim tekstovima raznih pisaca koji se tu pojavljuju nema dijaloga na kajkavskom, osim u rijetkim slučajevima kao npr. kod Krleže, Kušeca i Hitreca. Zar je moguće da svi djedovi i bake iz tih štiva govore savršenim standardnim jezikom? Nadalje, ima tu nekih odličnih pisaca koji pišu i na standardu i na dijalektu, ali u čitankama se mogu naći samo njihovi radovi na standardnom jeziku. Posebno nas raduje što su se u novim izdanjima čitanki našle dvije pjesme Božice Jelušić jer su se u dosadašnjim izdanjima mogli naći samo njezini radovi na standardu.

Svakako bi sličnu analizu trebalo provesti i s priručnicima za učenje hrvatskoga jezika, ali zapravo je to već učinjeno jer je većina čitanki i jezičnih priručnika za osnovnu školu integrirana. Nije uočeno da se u bilo kojem priručniku detaljno tumače jezične karakteristike nestandardnih varijanti hrvatskoga jezika. O djelima starije kajkavske književnosti ili uopće o pretpreporodnoj književnosti nema ni govora. Valjalo bi u konačnici provesti i analizu čitanki za srednje škole kako bi se vidjelo sadrže li one djela iz starije kajkavske književnosti.

3. Istraživanja o uporabi kajkavskoga izričaja među učenicima osnovnoškolskoga uzrasta

Od velike su pomoći u novije vrijeme istraživanja u školama koja daju uvid u stanje razumijevanja i uporabe kajkavskih govora. Kao primjer izdvojit ćemo dva novija istraživanja.

Udruga Kajkaviana je u školskoj godini 2023./2024. provodila projekt *KajkašKAJ?* u okviru kojeg je izrađena procjena statusa kajkavskoga, odnosno procjena njegove ugroženosti među učenicima pet osnovnih škola na stubičkom području. Sveukupno je sudjelovalo 88 učenika razredne te 184 učenika predmetne nastave. Inicijalni rezultati pokazali su da su kajkavske značajke najbolje očuvane na leksičkoj, a najslabije na morfološkoj razini (Marinković 2024). Ovaj će se projekt u narednim godinama provoditi i u ostalim školama Krapinsko-zagorske županije pa će se moći provesti obuhvatnija analiza.

Slično je istraživanje tijekom šk. god. 2021./2022. te 2022./2023. provedeno u 6 podravskih škola, a iz zaključka izdvajamo:

Učenici lakše prepoznaju oblike kajkavskih riječi i rečenica kada imaju ponuđene odgovore nego kad riječ / rečenicu trebaju sami napisati. Slaba motiviranost i strast za rješavanjem zadatka zamijećena je u slučaju kada treba napisati vlastiti literarni ostvaraj na kajkavskom. Primijećeno je da uče-

nici, ako mogu birati između standarda ili kajkavštine, češće biraju standard. Njihov materinski sve je rjeđe kajkavski jer manji broj njih živi s bakama i djedovima, roditelji manje govore izvornom kajkavštinom (rođeni su negdje drugdje, školovali su se u većim mjestima). Njihov je materinski hibrid kajkavskoga, razgovornoga i standardnoga jezika (Sunara-Jozek–Franjo 2024:64).

4. Za kraj: *Mala Kajkaviana* u pokušaju očuvanja zavičajnosti

Prije dvadeset i pet godina u Osnovnoj školi Donja Stubica osnovana je grupa izvannastavnih aktivnosti koja se zove Mala Kajkaviana. Cilj je Male Kajkaviane rad s djecom na očuvanju kajkavskoga narječja i kreativno stvaralaštvo na zavičajnom govoru. Kroz 25 godina učenici su napisali brojne radove, a mnogi od njih nagrađeni su na raznim natjecajima diljem Hrvatske. U okviru djelovanja Male Kajkaviane 2016. godine u izdanju OŠ Donja Stubica izašao je *Mali rječnik kajkavskoga govora stubičkoga kraja*. Naklada od 300 primjeraka brzo je rasprodana pa je pripremljeno drugo izdanje s multimedijalnim dodatkom u obliku audio-rječnika tako da se može čuti izgovor svake od oko 3200 riječi. Ubrzo je i to izdanje bilo rasprodano pa je 2023. tiskano treće izdanje ove uspješnice. *Mali rječnik* namijenjen je starijoj školskoj dobi i odraslima pa se prirodno nametnula potreba izrade rječnika i za mlađu školsku i predškolsku dob. Godine 2019. izašao je *Stubički klaruš: slikovni rječnik kajkavskoga govora stubičkoga kraja*. Taj je rječnik namijenjen djeci starije vrtićke skupine i učenicima prvih i drugih razreda osnovne škole. Vjerujemo da bi bio dobar priručnik i za rad s djecom u okviru programa Mala škola. Na temelju tog rječnika izrađena je i igrica *Kajkavski memory* koja se jako sviđa učenicima. Zajedno sa suradnikom dr. sc. Marijem Šimudvarcem radimo na velikom rječniku kajkavskoga govora stubičkoga kraja koji će imati oko 13 000 natuknica, a izaći će u izdanju Kajkaviane za nekoliko godina. Početkom lipnja 2025. godine izašla je knjiga *Ki bi barem vrijeme stalo: Zb(i)rka za dvadeset i pet liet Male Kajkaviane* u izdanju Osnovne škole Donja Stubica. U knjizi su okupljeni najuspješniji radovi učenika OŠ Donja Stubica napisani u proteklih 25 godina.

5. Zaključak

Iskustvo rada u hrvatskom školstvu od oko šest godina u srednjoj školi i trideset i dvije godine u osnovnoj školi uči me da ne valja olako donositi zaključke. No, nakon dvadeset i pet godina rada na očuvanju kajkavskoga narječja među djecom osnovne škole ipak ću se usuditi nešto zaključiti. Taj zaključak nastao je na temelju mojih dojmova u dugogodišnjem radu s učenicima, ali i na temelju analize aktualnog kurikula za hrvatski jezik u osnovnim školama Republike Hrvatske i temeljite analize aktualnih čitanke. Situacija je nažalost takva da kurikulum i čitanke ne vode dovoljno računa o očuvanju naših dijalekata, a to se posebno odnosi na kajkavsko narječje koje je u fokusu mogega interesa. Briga o zavičajnom govoru prepuštena je rijetkim entuzijastima koji mogu doprijeti do vrlo malog broja učenika.

Smatramo da bi vjerojatno najproduktivnije bilo sastaviti kajkavsku čitanku koja bi nudila kvalitetne kajkavske tekstove s prijedlozima za metodičku obradu. Nadajmo se da bi takva čitanke dobila odobrenje i preporuku Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih i Agencije za odgoj i obrazovanje. Kajkavska čitanke bila bi izvor tekstova za rad na satu hrvatskoga jezika i književnosti, s preporukom da se na kajkavskom govornom području jednom mjesečno u svakom razredu obrađuju teme vezane uz kajkavsko narječje i čita kajkavski tekst. Po istom bi načelu bilo dobro sastaviti i čitanke s materijalima za druga dva naša narječja (ili jednu čitanku za sva tri narječja), koje bi služile kao dopuna važećim udžbenicima za predmet Hrvatski jezik, a u kojima je ipak najveći naglasak na učenju standardnoga varijeteta. Nadam se, čak bih mogla reći da sam uvjerena, da bi takav pristup bitno pridonio očuvanju kajkavskoga govora. Nemojmo zaboraviti da na mlađima svijet ostaje i da znanja koja ne uspijemo prenijeti na mlađe naraštaje nužno izumiru. Možda se nekom čini da je ovakav napor u eri globalizacije i posvemašnje angлизacije uzaludan i nepotreban, ali vrijedi promisliti o svemu. Upravo u svijetu koji obuzima posvemašnja uniformiranost, različitosti i lokalne posebnosti postaju zanimljive jer su rijetke i jer je očigledno da je u njihovo očuvanje uloženi veliki trud.

Literatura

- Blažeka, Đuro. 2008. Kakvi tekstovi na narječju trebaju u nastavi hrvatskoga jezika? *Metodika* 17:9, 271–286.
- Hranjec, Stjepan. 1995. *Hrvatska kajkavska dječja književnost: priručnik za zavičajnu nastavu*. Čakovec: Zrinski.
- Jurina, Nikolina. 2020. *Dijalektalna književnost u udžbenicima hrvatskoga jezika za učenike mlađe školske dobi*. Diplomski rad. Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayera.
- Marinković, Marina. 2024. Uporaba kajkavskog izričaja među učenicima osnovnoškolskoga uzrasta (metodologija istraživanja i izdvojeni preliminarni rezultati). *Hrvatsko zagorje* 3–4, 12–26.
- Schubert, Bojana. 2020. *Ni med cvetjem ni pravice!* Obrada nestandardnog leksika u hrvatskim čitankama i školskim rječnicima. *Filologija* 75, 119–145.
- Sunara-Jozek, Danijela; Katarina Franjo. 2024. Uporaba i razumijevanje podravske kajkavštine u svakodnevnom govoru i pisanju učenika u osnovnoškolskoj dobi. *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu* 57:3–4, 49–66.
- Šimičić, Lucija; Marija Ćubelić. 2021. Između standardnog varijeteta i lokalnih govora: Jezične prakse osnovnoškolaca u Makarskom primorju. *Filologija* 76, 201–251.
- Turza-Bogdan, Tamara. 2013. *Kajkavsko narječje u nastavi hrvatskoga jezika: prilozi za osnovnoškolsku nastavu*. Čakovec: Matica hrvatska ogranak Čakovec.
- Turza-Bogdan, Tamara; Ines Virč, Lucija Čerepinko. 2016. O uporabi kajkavskoga narječja iz perspektive učenika – njegovih govornika. *Hrvatski* XIV:2, 61–81.
- Vlahek, Helena. 2020. *Zavičajni sadržaji u razrednoj nastavi Hrvatskoga jezika: na primjeru kajkavskoga narječja*. Diplomski rad. Rijeka: Sveučilište u Rijeci.

The position of Kajkavian dialects in the curriculum and teaching of the Croatian language – a practical perspective

Abstract

The topic of this presentation is the position of the Kajkavian dialect in the teaching of the Croatian language in primary schools in the Republic of Croatia. The main focus will be on the results of the analysis of the 2019 curriculum, as the most important school document, and on the textbooks for the subject Croatian language from the first to the eighth grade. The analysis was conducted on around eighty textbooks from various publishers, published from 2015 to 2024, with the aim of showing the extent to which dialectal content, primarily Kajkavian, is included in them.

Furthermore, the article deals with the current situation in practice and presents the challenges faced by enthusiastic teachers who, in schools in the Kajkavian-speaking area, are trying to fill the "holes" in the curriculum and, consequently, in school materials with extracurricular activities. The extracurricular activities of the Mala Kajkaviana group, which has been organized by teachers at the Donja Stubica Primary School for twenty-five years, will be presented.

The last part of the text offers suggestions for a more comprehensive and timely treatment of dialectal literary and linguistic topics within the teaching of the Croatian language. Here, by the phrase "Croatian language" we do not mean only the Croatian standard language, but the whole of the idioms within Croatian linguistic stratification (dialectal and sociolinguistic). Such an approach would seemingly increase the volume of the already extensive material, which is mostly focused on learning the standard language; however, we believe that this problem can be overcome by creating a different type of curriculum and textbooks. Therefore, at the very end of the paper, the idea of a curriculum that would open up the possibility of creating regionally designed textbooks of the Croatian language that would be largely uniform, but in one part would contain regional literary and linguistic teaching units - both Kajkavian and Čakavian as well as non-standard Stokavian. This would enable teachers, given the area in which the school they teach is located, to draw on materials for the processing and popularization of local literary and linguistic themes, and to have formal support and encouragement for this. The goal of such Croatian language teaching would not only be the acquisition of the Croatian standard language, which is important, but also the parallel respect and preservation of the local dialects of pupils for as long as possible.

Ključne riječi: kajkavsko narječje, kurikulum za predmet Hrvatski jezik, čitanke, udžbenici

Keywords: Kajkavian dialect, curriculum for the subject Croatian language, reading books, textbooks

